

מדריך גליון 33 הלכתי

לחג הפורים ה'תשפ"ג
עם מנהגי יהדות גיאורגיה

יו"ד המכון ועורך ראשי: הרב ברוך צ'יקושוילי שליט"א
ביקורת מנהגי העדה: הרב רחמים רפאל ציקושוילי שליט"א
הערות והנצחה: בטל' 054-3060770 ובדוא"ל: daatleisrael@gmail.com
מו"ל: אהל משה - מרכז תורה וחסד והפצת יהדות (ע"ר) מס' 580608198
לתרומות: ח.ן פאג"י סניף 183 מס' חשבון: 409775789

מטרת המדריך לציין ולהאיר את ההלכות השכיחות והמצויות ביותר בלבד
[בדגש על מנהגי אבותינו ורבותינו הקדושים], ובוודאי שאינו מהווה תחליף
ללימוד מקיף ומעמיק של כל הלכות החג.

ע"מ להקל על הקורא למצוא את מנהגי העדה, ערכנו את המנהגים
בגופן צבע שונה (זהב)

מדריך הלכתי

גליון 33

לחג הפורים ה'תשפ"ג
עם מנהגי יהדות גיאורגיה

קריאת ד' פרשיות

ונקראת "שבת זכור".
פרשת 'פרה' סמוך לחודש ניסן (השנה בשבת פרשת כי תשא, יח אדר), ונקראת "שבת פרה".
פרשת 'החודש' בשבת שלפני ר"ח ניסן (השנה שבת פרשת ויקהל פקודי, כה אדר) ונקראת "שבת החודש".

א. בחודש אדר מוסיפים לקרוא "ארבע פרשיות" מלבד פרשת השבוע, כל פרשה בשבת נפרדת, ואלו הן:
פרשת 'שקלים' הנקראת בשבת שלפני ר"ח אדר (או בשבת ר"ח), ונקראת "שבת שקלים".
פרשת 'זכור' בשבת שלפני פורים,

שבת, יא אדר (04.03.2023)

"שבת זכור"

ד. יש לקרוא פרשת זכור מספר התורה המהודר ביותר שנמצא בבית הכנסת, ולכוון בקריאתה ושמיעתה לצאת ידי חובת מצוות 'זכירת מעשה עמלק'.

ה. מנהג יהודי גאורגיה, שלאחר תפילת העמידה בשחרית [אחר קדיש תתקבל] אומרים פיוט "מי כמוך ואין כמוך", שחיבר רבי יהודה הלוי, המסכם בקצרה את כל קורות המגילה ואת נס חג הפורים.

ו. טוב שגם נשים תבאנה לבית הכנסת לשמוע קריאה חשובה זו [ויש המקפידין להביא אף תינוק שבעריסה]

ב. בשבת שלפני חג הפורים הנקראת 'שבת זכור', מוציאים שני ספרי תורה. בראשונה קוראים בפרשת השבוע **פרשת תצוה**, ובספר השני קוראים **פרשת זכור**, אשר קריאתה ושמיעתה לפוסקים רבים היא מצוות עשה מן התורה, וכן נפסק בשלחן ערוך.¹

ג. ותקנו לקרוא פרשת זכור בשבת שלפני פורים "כדי להסמיך זכירה לעשיה". כלומר, כיון שבפורים מוחים את שמו של 'המן הרשע' [שהיה מזרע עמלק], לכן מסמיכים את קריאת פרשת זכור לחג הפורים, כדי לקיים המצווה מיד ובסמוך לקריאה.²

1 מפרשת כי תשא, שמות ל, יא-טז.

2 מפרשת כי תצא, דברים כה, יז-יט.

3 מפרשת חוקת, במדבר יט, א-כב.

4 מפרשת בא, שמות יב, א-כז.

5 חלק אורח חיים, סי' תרפ"ט סעיף ז. וראה תוספות ברכות יג, א; ורא"ש פ"ז סי' כ, ותרומת הדשן סי' קח.

6 ראה רש"י מגילה כט, א.

7 ראה יביע אומר ח"ח, אר"ח סי' נד אות יט; וילקו"י מועדים עמ' רנז.

ה"לשם יחוד" המופיע בסידורים, ובסוף קריאת הפרשה מוחים ברגל לאות, כנאמר 'תמחה את זכר עמלק'.

אך בקרב יהודי גיאורגיה לא נהגו להקפיד על כך.⁸

ז. מנהגינו שקודם הקריאה אומרים את

שני, יג אדר (06.03.2023)

תענית אסתר

או כל חולי אחר, יכול להקל ולא להתענות [לפי היתר מרב מורה הוראה¹⁰].

י. מעוברת, או יולדת [עד 24 חודש מהלידה], פטורה מהצום.¹¹

יא. חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, ובעלי הברית [אבי הבן, הסנדק והמוהל], פטורים מצום תענית אסתר.¹²

ח. יום שני י"ג אדר הוא יום צום תענית אסתר, לזכר התענית של המלכה אסתר אשר צמה לפני כניסתה למלך אחשוורוש, ולזכר תענית היהודים כולם שהתעוררו לתשובה קודם שיצאו להלחם באויביהם וזכו לנס המלחמה.

ט. אדם שאינו חש בטוב מחמת כאבים,

8 ראה שו"ת תורה לשמה [לבן איש חי] סי' קפז; ידי חיים עמ' קלד; וכף החיים סי' תרפ"ה ס"ק ל.

9 ראה סידור 'תפילת רפאל'.

10 באופן עקרוני צום תענית אסתר קל יותר משאר הצומות, כיון שאינו מתקנת חכמים ממש, אלא ממנהג ישראל (שלחן ערוך, תרפו, ב). לפיכך ניתן להקל בכמה דברים יותר משאר צומות [וכפי הדוגמאות שהבאנו בפנים]. אך עדיין, יש להתייעץ עם רב מורה הוראה בכל מצב של חולי בו מעוניינים להקל.

11 אף שבשאר צומות נחלקו הפוסקים אם חייבת, בתענית אסתר פטורה, מהטעם האמור בהערה הקודמת, ראה שם.

12 אף שבצומות האחרים שמדרבנן חייבים, שוב מאותו טעם שנתבאר בהע' 10. (כה"ח תרפו, אות טז ואות כח; יחוה דעת ח"ב, סי' עח). וביחוד"ד הוסיף שאף אינם רשאים להחמיר על עצמם לצום. אך לשיטת הרמ"א, בעלי הברית צריכים לצום, וכן נוהגים בחוגים מסוימים, ולחתן וכלה מקילים שלא צריך לצום (ראה פסקי תשובות תרפו, ד).

זמני הצום:

באר שבע	חיפה	תל-אביב	ירושלים	
04:34	04:32	04:33	04:32	כניסת הצום
18:00	17:59	18:00	17:58	מוצאי הצום

מנהג 'זכר למחצית השקל'

ש.ל השמש [או לתוך קערה שמחזיק השמש] כל מטבע בנפרד, כמונה את המטבעות, ואומר: 'זכר למחצית השקל'. ואח"כ נותן כל אחד לפי הערך הנ"ל [סעיל' יד], או יותר, כפי נדבת לבו.

טז. מי שקשה לו ליתן את הערך המדויק של מחצית השקל [בפרט אם בני ביתו רבים וקשה ליתן עבור כולם], יתן כל סכום מסוים לטובת בית הכנסת או בית המדרש, ולכל הפחות יתן 3 מטבעות של חצי שקל [כלומר שקל וחצי¹⁸] עבור כל אחד מבני הבית.

ובירושלים עיר הקודש, שחג הפורים יחול השנה ביום רביעי (08.03.2023) נתינת 'זכר למחצית השקל' היא ביום שלישי שלפניו בין תפילת מנחה לתפילת ערבית של ערב 'שושן פורים'.

יז. אדם שמכל סיבה שהיא לא נתן מחצית השקל ביום התענית (שכח

יב. בתענית אסתר לאחר תפילת מנחה מנהג ישראל להפריש סכום כספי לצדקה, זכר למצוות נתינת 'מחצית השקל' לבית המקדש¹³.

יג. ואף שמעיקר הדין אפשר ליתן 'מחצית השקל' בכל חודש אדר, מכל מקום הסמיכו את הנתינה לתענית אסתר, כדי שזכות הצדקה תצטרף לזכות התענית¹⁴.

יד. שווי מחצית השקל הוא כ-26 ש"ח [לערך¹⁵], ויש ליתן סך זה עבור כל אדם מבני ביתו שמעל גיל 20, ומה טוב לתת גם עבור הילדים וכל בני הבית. ונותנים הכסף לבית הכנסת או לבית המדרש¹⁶.

טו. מנהג יהודי גיאורגיה שהשמש עובר בבית הכנסת [לאחר תפילת מנחה] ומכריז "זכר למחצית השקל", ויש לו 3 מטבעות מכסף בידו¹⁷ ונותן לכל אדם בתורו, והמקבל מחזיר המטבעות לידו

13 שהיו ישראל נותנים בחודש אדר מחצית השקל לבית המקדש, ועם כסף זה היו קונים את קרבנות הציבור של השנה החדשה (החל מ-א' בניסן).

14 משנה ברורה, תרצד, ד. ועוד פוסקים.

15 מחצית השקל היא 9.6 גר' כסף טהור, ושוויו כ-25.65 ₪ (כולל מע"מ), שכן גרם-1 הוא 2.85 ₪. עפ"י כתבנו כ-26 ₪ משום שערך הכסף משתנה בכל יום (וכן הורה השנה – תשפ"ג – הראש"צ הגר"י יוסף שליט"א).

16 שכל זמן שלא זכינו שיבנה המקדש, בתי הכנסיות ובתי המדרשות נקראים 'מקדש מעט'.

17 לדוגמא: מטבע כסף של 'דולר אמריקאי' העשוי מכסף טהור, או כל מטבע אחר מכסף.

18 ועדיף ליתן במטבעות של 3 חצאים דוקא, ולא במטבע של שקל ומטבע של חצי.

וכד'), יכול וצריך ליתן למחרת בפורים, ואם לא נתן יכול אף לאחר הפורים, ואף אחרי ראש חודש ניסן.

שלישי, יד אדר מוצאי שני בלילה (06.03.2023)

מקרא מגילה

'שימושה של תורה' לשני אנשים אשר יעמדו משני צידי המגילה והם יגלוהו. וכן שני אנשים אחרים אשר יעמדו עם נרות ארוכים ויפיקם [קעלאפטארבי] ככתוב: "בְּאֵרִים כָּבְדוּ הַשֵּׁם" (ישעיהו כד, טו).

כג. הש"ץ קורא מתוך מגילה כשרה ומהודרת הכתובה על קלף, ופורסים אותה כאיגרת קודם קריאתה. הציבור צריך לשמוע ולעקוב היטב אחר הקריאה, וניתן לעקוב גם מתוך מגילות מודפסות בספרים או חומשים (אך לא לקרוא מתוכם, אלא להקשיב היטב מילה במילה לקריאת החזן מתוך המגילה, ורק לעקוב במבט מתוך הספר).

כד. קודם הקריאה בלילה מברך הש"ץ ג' ברכות: **ראשונה** - 'על מקרא מגילה'. **שניה** - 'שעשה ניסים לאבותינו'. **שלישית** - 'שהחיינו וקיימנו'. והציבור יענו 'אמן' בלבד, ומכוונים לצאת ידי חובת מצוות מקרא מגילה.

כה. בברכת שהחיינו שבלילה יכוון גם על המצוות שמקיים מחר: **מתנות לאביונים, משלוח מנות וסעודת פורים** [כיוון שבמקרא מגילה ביום אין חוזרים ומברכים שהחיינו, וכן הוא למנהגינו,

ית. מצווה רבה לבוא לבית הכנסת בלילה (או בכל מקום בו מתקיים מנין לקריאה) לשמוע מקרא מגילה, ואף הנשים חייבות בשמיעת המגילה - שאף הן היו באותו הנס, וכן להביא את הילדים להרגילם במצוות. אך יש להימנע מהבאת תינוקות המפריעים למהלך מקרא המגילה.

יט. מנהג יהודי גיאורגיה שקודם תפילת ערבית בליל פורים אומרים ברוב עם פיזט "פורים לנו" [המובא בסידור תפילת החודש], ולאחר מכן אומרים מזמור כ"ב בתהילים "למנצח על איילת השחר" [כדברי חז"ל שאמרתו אסתר המלכה טרם כניסתה לאחשוורוש].

כ. מתפללים ערבית של חול, ובתפילת שמונה עשרה לאחר "מודים אנחנו לך..". מוסיפים: "על הניסים.. בימי מרדכי ואסתר..".

כא. בסיום תפילת העמידה אומר הש"ץ חצי קדיש ומתכווננים למקרא מגילה. ומנהג יהודי גיאורגיה שקודם קריאת המגילה אומרים פיזט "קוראי מגילה" [המובא בסידור תפילת החודש].

כב. מנהג יהודי גיאורגיה למכור

ראה סעיף לד להלן].

כט. בגמר קריאת המגילה גוללים אותה מסופה לתחילתה, ומברך הש"ץ ברכת "הרב את ריבנו" המובאת בסידור.

ל. בגמר הברכות אומר הש"ץ: ובא לציון/ קדיש תתקבל.

לא. בסיום התפילה אומרים הקהל "שיר למעלות"// קדיש יהא שלמא/ ברכו/ עלינו לשבח/ ואך צדיקים, ונפרדים לבתיים לשלום. **בבתי הכנסת בגיאורגיה נהגו לאחל זה לזה: "פורים בשמחה", וכן כאשר היו מגיעים הביתה.**

לב. מנהג יהודי גאורגיה, שכאשר מגיע בעל הבית לביתו מקבלת פניו זוגתו או אימו, ונותנים בידו עוגת 'לקח' ודברי מתיקה, ומסובבים אותו ואומרים לו: "שתהיה מבורך מוצלח וחזק בזכות מרדכי ואסתר" [ויש שהיו נוהגים כן ביום ולא בלילה].

כו. יש להאזין לקריאת המגילה מהש"ץ בשימת הלב. ובכל מקום שמרעישים כאשר אומרים המן בכינויו "הרע" וכדומה **[ומנהגינו שהיו מכים ברגלים או עם חפץ על השלחן]**, יחזור הש"ץ על המילים, מחשש שמא לא שמעו הציבור היטב.

כז. כאשר הש"ץ מגיע לעשרת בני המן, עוצר קריאתו, והציבור קוראים בקול רם ובנשימה אחת את עשרת בני המן עד המילה 'עשרת' [ועד בכלל], ואח"כ ממשיך הש"ץ וקורא עשרת בני המן בנשימה אחת, **וכן מנהגינו.**

כח. מנהגינו לקרוא בהרמת קול חמשה פסוקים¹⁹: א. איש יהודי היה ב. בלילה ההוא ג. ליהודים הייתה אורה ושמחה ד. ומרדכי יצא מלפני המלך ה. כי מרדכי היהודי [בסוף המגילה].

שלישי, יד אדר, בוקר (07.03.2023)

יום חג הפורים

מלחמה לה' בעמלק" וגו' ב' פעמים.

לד. בגמר קריאת התורה, חצי קדיש/ אשרי יושבי. אח"כ פושט המגילה, **ומנהגינו שמברך רק שתי ברכות 'על מקרא מגילה' ושעשה ניסים', ולא**

לג. מתפללים שחרית של חול, ובתפילת שמונה עשרה מוסיפים "ועל הניסים.. בימי מרדכי ואסתר". בסיום העמידה חצי קדיש, וקוראים בתורה בפרשת 'ויבא עמלק' [מפרשת בשלח] וחוזרים על הפסוק האחרון "כי יד על כס י-ה

19 כלומר מלבד 4 הפסוקים הראשונים הנקראים בקול בכל בתי הכנסת, מנהג יהודי גיאורגיה להוסיף גם את הפסוק בסוף המגילה: "כי מרדכי היהודי".

מברך שהחיינו²⁰. ויכוון הש"ץ להוציא את הציבור ידי חובת הקריאה ויכוונו גם הציבור לצאת ידי חובה.

לה. לאחר קריאת המגילה גוללה ומברך 'הרב את ריבינו' / ובא לציון / קדיש תתקבל / שיר של יום / "למנצח על איילת השחר" / קדיש / אין כאלוקינו / קדיש יתום / ברכו / עלינו / אך צדיקים / ונפרדים לביתם לשלום.

לו. במהלך היום חובה לקיים שלוש מצוות נוספות מלבד מקרא מגילה, ואלו הן:

מתנות לאביונים: מיד לאחר התפילה מצווה לחלק 'מתנות לאביונים', **ובשני מתנות לשני אביונים** [מתנה אחת לכל אביון] **יוצא ידי חובה**. ויש ליתן סכום כסף שבו יוכל האביון לאכול ארוחה קלה בו ביום [כ-18 ש"ל לאביון²¹]. ומצווה שיתן בעצמו לאביונים שמכיר, ואם לא מכיר אביון או שמתבייש ליתן בעצמו, יכול לתת לרב או גבאי צדקה המכיר אביונים שיחלק להם בו ביום.

למעשה בקהילות יהודי גיאורגיה היו מעמידים גבאי מיוחד, אדם ישר והגון המכיר את האביונים שבמקום, ומעבירים כספי המתנות אליו והוא מחלקם לאביונים.

לז. משלוח מנות: מצווה לשלוח מנות מזון לחבירי²² ביום זה, והשיעור המינימאלי לצאת ידי חובה - הוא **בשני מנות לאדם אחד**. יש להשתדל לשלוח מאכלים מוכנים, שיכולים לשמש לסעודת פורים באותו היום [כמנת דג, תבשיל, מאפה או פירות]. לא יוצאים ידי חובה במאכלים שאינם מוכנים לאכילה, ודורשים תיקון והכשרה לבשלם או לצלותם וכדומה.

לח. שני המנות צריכות להיות שונות זו מזו, לדוגמא: לחם וביצים, או דג וסלטים, או אורז ותפוז²³ וכדומה. וכן שני עוגות שטעמם שונה נחשבות כשני מינים. בשעת הצורך, ניתן גם להקל לשלוח מנה אחת בתוספת משקה חשוב [כין או בירה וכדומה] שיחשב כמנה שניה²³.

נהגו יהודי גיאורגיה לשלוח מנות מן המאכלים שהוכנו לסעודת פורים. דוגמת 'ששחי' [תרנגולת פטומה], או 'שטופית עווינו' [מאכל העשוי מדג עם יין ביתי], או מיני מתיקה כגון: 'גוזינעי', 'צ'ורצ'חלה' ועוגת 'פאחלאבה'.

לט. משתה ושמחה - סעודת פורים: אף שכל חג הפורים הוא זמן לשמחה, מכל מקום עיקר השמחה היא **בסעודת פורים שעורכים ביום**, שאז מגיעה השמחה לשיאה. ומצווה לערוך סעודה עשירה

20 כדעת מרן הבית יוסף (שלחן ערוך סי' תרצב סעיף א) וכמנהג הספרדים. אבל לרמ"א גם בבוקר יש לברך 'שהחיינו' כמו בלילה, כיון שיש לברך גם על שאר מצוות היום [משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים], ובברכת שהחיינו בבוקר מוציא גם שאר מצוות היום. אך למנהגינו בברכת שהחיינו בלילה מכווין גם על מצוות היום, ודין.

21 עלות ארוחה קלה של מנה פלאפל [או כריך] עם שתייה.

22 לשכן או ידיד, ולא רק לקרובי משפחה כאבא או אח.

23 להרבה פוסקים שתייה מצטרפת להיחשב כ"מנה שניה" (תרומת הרשן סי' קיא, וכו"ה בשל"ה, ט"ז, מג"א, אליה רבה, פרי חדש ועוד).

יד נותנים לו", וכן חילקו לילדים בני הבית ולילדי השכנים דמי פורים, או לתלמיד חכם שהגיע לביקור. וכבר כתב הרמב"ם (הלכות מגילה פרק ב הלכה יז): "מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה **אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה, שנאמר: לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׂפָלִים וְלְהַחֲיוֹת לֵב נְדַפְאִים" (ישעיהו נז, טו).**

בצאת חג הפורים יהודי גיאורגיה נהגו להתחיל בהכנות לחג הפסח, ואף קראו לשבועות אלו [עד פסח] "פְּחָאָקִיס קוּוִיָּא", כלומר "שבוע הגרוד" והנקיון לקראת פסח.

בלחם ויין, בשר ודגים, ומשתדלים לערוך את הסעודה עם בני משפחה או חברים, שאז השמחה גדולה ושלימה יותר²⁴.

מ. בירושלים עיה"ק ת"ו עושים כל הנזכר לעיל [מתנות לאביונים, משלוח מנות וסעודת פורים] ביום רביעי (08.03.2023) ט"ו אדר הנקרא 'שושן פורים', וקוראים המגילה ברביעי בלילה [מוצאי שלישי] ורביעי בבוקר.

מא. מנהג יפה היה בקהילות היהודים בגיאורגיה, שהיו יוצאים ביום הפורים לערוך נסיעות בסוסים ועגלות הנקראים 'פאיטוני' כדי לנהוג 'דרך חירות'. כנאמר "ומרדכי יצא בלבוש מלכות" [וכן נהגו בקהילות יהודי הקווקאז].

עוד נהגו בקרב יהודי גיאורגיה להרבות בצדקה בפורים לקיים: "כל הפושט

24 משנה ברורה סי' תרצה ס"ק ט.

שיחת החג

למה שמח מרדכי ומדוע כעס המן?

המדרש מספר על שיחה מיוחדת שניהל מרדכי היהודי עם קבוצת ילדים ששבה מבית-הספר * כששמע את דברי הילדים, "שחק והיה שמח שמחה גדולה", ואילו המן, שהיה עד לאירוע – "כעס" * על מה שמח כל-כך מרדכי ומדוע כעס המן? * אם אכן הייתה סיבה מוצדקת לשמחתו של מרדכי, מדוע מיד לאחר מכן יצא לרחובה של עיר לזעוק "זעקה גדולה ומרה"?! * מפני מה החליט המן להתנכל דווקא לילדים? * מה הם שלושת השלבים בחינוכו של ילד יהודי, וכיצד בודקים את מצבו האמיתי של עם ישראל?

על התרחשות מרתקת שאירעה לאחר חתימת איגרת המן להשמדת כל היהודים, מספר לנו המדרש:

באותה שעה טיילו המן וחבורתו ברחובה של עיר, שמחים וטובי לב. לפתע הבחינה החבורה במרדכי היהודי, ממהר לעבר "שלושה תינוקות" (יהודים) שהיו באים מבית-הספר. בראות המן וחבורתו את מרדכי ממהר אל הילדים, החישו גם הם את צעדיהם בעקבותיו, בבקשם לשמוע על מה ישוחחו מרדכי והילדים.

מוסיף המדרש ומתאר: "כיוון שהגיע מרדכי אצל התינוקות, שאל לאחד מהם - 'פסוק לי פסוקיך'. אמר לו (הילד) - 'אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא'. פתח (הילד) השני ואמר - אני קריתי היום ובזה הפסוק עמדתי מבית-הספר, 'עוצו עצה ותופר, דברו דבר ולא יקום, כי עמנו א-ל'. פתח (הילד) השלישי ואמר - 'ועד זקנה אני הוא, ועד שיבה אני אסבול, אני עשיתי ואני אשא, ואני אסבול ואמלט'."

ומספר המדרש: כאשר שמע מרדכי את תשובות הילדים, כלומר, את הפסוקים שציטטו - "שחק והיה שמח שמחה גדולה. אמר לו המן - מה היא זאת השמחה ששמחת לדברי התינוקות הללו? אמר(מרדכי) - על בשורות טובות שבישרוני, שלא אפחד מן העצה הרעה שיעצת עלינו. מיד כעס המן הרשע ואמר - אין אני שולח ידי תחילה, אלא באלו התינוקות."

"כעין נבואה קטנה"

בפשטות, הסיבה לשמחת מרדכי בשומעו את הפסוקים נאמרים מפי הילדים, הייתה, מכיוון שמרדכי ראה בפסוקים אלו דברי נבואה מרגיעים, לפיהם אין לחשוש מפני המן

שיחת החג

וגזירתו. דברים דומים אנו מוצאים בכמה מקומות בתלמוד, בעניין "פסוק לי פסוקיך" - שפסוק היוצא בתום לב מפיו של הילד צעיר, הרי הוא כעין נבואה מלמעלה. רבנו ניסים (הר"ן) בחידושו מגדיר זאת: "כעין נבואה קטנה". ה'בית-חדש' (הב"ח) כותב: "חשבינן להו, באומר לתינוק, פסוק לי פסוקיך - כאילו שאל בדבר ה'".

ואולם אם זהו הפירוש למעשה המתואר במדרש, הרי שיעקר כובד המשקל של המאורע טמון בתשובת הילדים למרדכי, תשובה שפורשה על ידו כנבואה. מה ראה אפוא המדרש להאריך בתיאור הנסיבות שקדמו למפגשם של מרדכי והילדים?

גם אם נאמר כי הנסיבות האקראיות שבהן פגש מרדכי את הילדים, כמו גם העובדה שלא היה זה תינוק יחיד אלא כמה תינוקות, יש להן חלק בכך שמרדכי ראה בדבריהם נבואה המבשרת טוב - עדיין צריך להבין, לשם מה נחוץ היה לציין כי התינוקות שפגש "היו באים מבית-הספר" וכן להדגיש שהיו אלה "שלושה תינוקות" (שאמרו שלושה פסוקים)?

על מה הרעש והמהומה?!

כל ענייני התורה מדויקים בתכלית הדיוק. גם סדר של דברים בתורה - מדויק הוא וחשוב להבנת העניין. לאור זאת, יש כמה דברים הדורשים הסבר:

(א) הסדר שבו נאמר הפסוקים מפייהם של הילדים ('אל תירא', 'עוצו עצה' ו'ועד זקנה') איננו הסדר שבו מופיעים פסוקים אלו בנביאים וכתובים: שני הפסוקים 'עוצו עצה' ו'ועד זקנה' כתובים בספר-ישעיהו, שהוא קודם (בסדר הספרים) לספר-משלי, שבו מופיע הפסוק 'אל תירא' (ובפשטות סביר להניח שסדר הלימוד בבית-הספר מתאים לסדר הספרים: תורה, נביאים, כתובים). אין כאן גם 'סדר הפוך' - מן המאוחר אל המוקדם - שכן הפסוק 'ועד זקנה' מופיע בספר-ישעיהו לאחר הפסוק 'עוצו עצה', ואם כן (אם הולכים מהסוף להתחלה) היה עליהם להזכיר תחילה את הפסוק 'ועד זקנה' ורק לאחר מכן 'עוצו עצה'!?

(ב) הילד הראשון שהשיב למרדכי ציטט מיד, בלי כל הקדמות, את לשון הפסוק שלמד. לעומת זאת, לגבי הילד השני, אומר המדרש: "פתח השני ואמר **אני קריתי היום ובזה הפסוק עמדותי** מבית-הספר", כלומר, אותו היום למד עוד פסוקים, אך פסוק זה היה האחרון שלמד ובו "עמד" מלימודו. לפי זה נשאלת השאלה: האומנם הילד הראשון למד כל אותו יום פסוק אחד בלבד?!

שיחת החג

ג) מכיוון שמרדכי ראה בתשובותיהם של הילדים דברי נבואה, מדוע בהשיבו להמן נקט לשון "על בשורות טובות שבישרוני" ולא אמר "שניבאו לי טובה" וכדומה?!

ועל כולנה עולה השאלה העיקרית והגדולה:

על-פי המתואר במדרש, התרחש כל המאורע מיד לאחר חתימת איגרת הגזירה של המן על היהודים. כבר אז פגש מרדכי את הילדים, שמע מפיהם את הפסוקים הנ"ל ו"שמח שמחה גדולה... על הבשורות טובות שבישרוני, שלא אפחד מן העצה הרעה" של המן. נשאלת אפוא השאלה - אם כך, מה פשר כל הרעש והמהומה שחולל מרדכי לאחר מכן, כאשר "וילבש שק ואפר... ויזעק זעקה גדולה ומרה" (לצד כל ההוראות שהורה לאסתר, כפי שמתארת המגילה באריכות)?!

מהתנהגותו של מרדכי בהמשך עולה לכאורה, כי מרדכי לא ראה בתשובותיהם של הילדים 'נבואה' של ממש. ואם אין בדבריהם נבואה המבשרת טוב, קשה לאידך גיסא - מדוע "שחק והיה שמח שמחה גדולה"?!

ממצאי חקירתו של המן

נקודת הביאור בכל זה:

גזירת המן הייתה, כידוע, "להשמיד, להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן, טף ונשים". באשר לסיבה שגרמה לגזירה, אנו מוצאים התייחסות הן במגילה עצמה והן במדרשי חז"ל:

במגילה מסופר שהכול החל בעקבות זאת ש"כל עבדי המלך... כורעים ומשתחוים להמן... ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה... ויימלא המן חימה. וייבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו, כי הגידו לו את עם מרדכי. ויבקש המן להשמיד את כל היהודים... עם מרדכי".

פירוש הדברים: כאשר המן חקר ודרש, מהי הסיבה לסירובו העיקש של מרדכי להשתחוות לו, גילה ומצא שאין היא נעוצה באישיותו של מרדכי כפרט - או אף בהיותו מנהיג ישראל ואחד מראשי הסנהדרין - אלא "הגידו לו את עם מרדכי", "אשר הוא יהודי". המן הבין שהסיבה היא - יהדותו של מרדכי. כי בהיותו יהודי, מרדכי מאמין אך ורק בקב"ה וכופר בכל צורה של 'עבודה זרה', בכל מי ומה שמחשיבים עצמם ל'מציאות' שאיננה כפופה ובטלה לקב"ה. גילוי זה הוא אשר הפיק מהמן את כעסו

שיחת החג

העצום - "ויימלא המן חימה".

ומכיוון שהעובדה ש"מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה" נובעת מכך ש"הוא יהודי", לכן, "וייבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו" - שהרי פגיעה במרדכי האיש תחטיא את המטרה, שהיא שבירת 'נקודת היהדות' המצויה לא רק אצל מרדכי, אלא בקרב כל יהודי ויהודי, "מנער ועד זקן, טף ונשים"! לפיכך החליט המן לפגוע בכל "עם מרדכי" ולהשמיד את כל היהודים".

חששו הגדול של מרדכי

המגילה מתארת את השתלשלותם הגלויה של הדברים, עד גזירת המן, אך עדיין דרוש הסבר עמוק יותר - כיצד בכלל יש בכוחו של המן להרע כך ליהודים ולגזור עליהם גזירת כליה?

על כך בא הסברם של חז"ל בגמרא, המגלים את הסיבה (הרוחנית) לגזירה - "מפני שהשתחוּו לצלם" [על כך מבאר רש"י, "שעשה עצמו (המן) אלוה". ויש הגורסים בגמרא: "מפני שהשתחוּו להמן"]. זאת אומרת - מכיוון שהיהודים כשלו בעניין של 'עבודה זרה' (גם אם הדבר נעשה מתוך אילוץ ובלב חצוי), פגעו בעצם 'נקודת היהדות' שלהם ובכך הביאו על עצמם גזירה כליה (רחמנא ליצלן). שכן כל עצם קיומו של עם ישראל תלוי בקשר עם הקב"ה; ובהינתק הקשר - חדל קיומו.

זו בדיוק הייתה סיבת דאגתו של מרדכי, אשר בגינה "וילבש שק ואפר... ויצעק זעקה גדולה ומרה". כי "מרדכי ידע את כל אשר נעשה" - מרדכי ראה את הדברים בפנימיותם וידע את הסיבה שהולידה את הגזירה. מכאן בא חששו הגדול: האם בכך ש"השתחוּו לצלם" נכשלו בחטא הנורא של 'עבודה זרה'? וגם אם ההשתחוּויה לא הייתה כנה ואמיתית, אלא רק כלפי חוץ בלבד, גדול היה חששו שמא יש בכך הוכחה להתכסותה של 'נקודת היהדות' אצל עם ישראל. שהרי לו הייתה 'נקודת היהדות' מאירה אצלם בגלוי, היו מוסרים את נפשם ובלבד ש"לא לעשות... נגד אמונת ה' אחד, כגון להשתחוּו לעבודה זרה, אף שאינו מאמין בה **כלל בליבו**". שכן, נשמתו של יהודי, מעצם בריאתה ובהיותה דבוקה בקב"ה, "היא יראה ומפחדת בטבעה מנגוע בקצה טומאת עבודה זרה חס ושלום, שהוא נגד אמונת ה' אחד, אפילו בלבושיה החיצוניים שהם דיבור או מעשה, בלי אמונה בלב כלל" (ספר ה'תניא').

שיחת החג

שמחה ולאחריה זעקה

מכל זאת הסיק מרדכי כי הדרך לגרום לביטול הגזירה היא על-ידי כך שיעורר בעם ישראל את 'נקודת היהדות' עד שתשוב ותתגלה; שתכונה זו הטבועה ב"עם מרדכי", ש"לא יכרע ולא ישתחוה" - תחדור בכל שלושת לבושי הנפש הישראלית (שהם מחשבה, דיבור ומעשה) ותאיר בה בעוצמה כה רבה עד שיהיו מוכנים למסור על כך את נפשם, בפועל ממש.

והנה, כאשר שמע מרדכי מפיהם של שלושת התינוקות "שהיו באים מבית-הספר" את הפסוקים שלמדו, פסוקים המבטאים אמונה וביטחון עזים בקב"ה, ידע מרדכי גם ידע - שעם ישראל יצלח את הניסיון הקשה ושכסופו של דבר תחזור ותאיר בו האמונה עד כדי נכונות למסירת נפש. לפיכך "שחק והיה שמח שמחה גדולה", משום שמרגע זה ואילך סר מלבו הפחד מפני "העצה הרעה שיעצת עלינו", וכפי שיבואר להלן.

לכן, מיד לאחר ש"שמח שמחה גדולה", הייתה פעולתו הבאה המתבקשת של מרדכי - "ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה... ובכל מדינה ומדינה... אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד"; כעת, לאחר העידוד הרב ששאב מרדכי מן הילדים הצעירים - (בראותו אות לאמת הפנימית שבלבבות), כל שנותר למרדכי הוא לגלות את אותה אמת פנימית, היא 'נקודת היהדות', החבויה בלב העם כולו ולהביאו למצב של נכונות למסור את הנפש למענה.

שלוש דרגות באמונה

מהי משמעות שלושת הפסוקים שציטטו הילדים באוזני מרדכי ומה ההבדל ביניהם:

כשמתבוננים בתוכן הפסוקים מגלים כי הם מבטאים שלוש דרגות של אמונה וביטחון בה', אמונה וביטחון שהם הבסיס למסירות-הנפש של עם ישראל על קידוש ה':

הפסוק "אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי **תבוא**" מדבר על מצב של פחד מוחשי ושל צרה גלויה, ועל כך אומר הפסוק - "אל תירא", בלי להסביר ולנמק.

לעומת זאת, הפסוק "עוצו עצה ותופר, דברו דבר ולא יקום", אינו עוסק בצרה גלויה ומוחשית הנראית לעין, אלא ב"עצה" וב"דבר" בלבד. "עצה" במובן של חרישת עצה רעה ו"דבר" שעלול להוביל בעתיד לצרה. גם מזה (מ"עצה" ומ"דבר"), אומר הפסוק, אין לחשוש. אך כאן אין הוא מותיר זאת כאמונה סתומה וחסרת טעם, אלא מצרף לכך

שיחת החג

סיבה - "כי עמנו א-ל".

הפסוק השלישי, "ועד זקנה אני הוא, ועד שיבה אני אסבול, אני עשיתי ואני אשא, ואני אסבול ואמלט", כלל אינו עוסק בצרה (לא גלויה ועכשווית ואף לא נסתרת ועתידיית), אלא בתופעות טבעיות של "זקנה" ו"שיבה". כאן מדובר בתופעות שהקב"ה קבע בטבע הבריאה. ובכל זאת אומר הפסוק שאין לחשוש מפניהן, מכיון ש("אני הוא" ו"אני אסבול" ועוד יותר מזה) "אני עשיתי ואני אשא"

כאמור, שלושת הפסוקים האלה מבטאים שלוש דרגות של אמונה וביטחון בה', זו למעלה מזו:

"אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא" - למרות שבסדר העולם הגיוני ואף טבעי שכאשר בא לאדם "פחד פתאום" ו"שואת רשעים", הוא ירא; הרי אצל יהודי מאמין אין מקום למורא, והוא מאמין ובוטח בה', בלי להזדקק להסבר. בליבו של המאמין מפעמת אמונה ש"כל מה שעביד רחמנא, לטב עביד" וממילא אין הוא מתירא מדבר.

הפסוק "עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום" מסמל אמונה איתנה מקודמתה - לא זו בלבד שאין בליבו של המאמין שום מורא, הרי שמונח אצלו בפשיטות ובוודאות שה"עצה תופר" וה"דבר לא יקום" ועוד: אצל המאמין הזה האמונה איננה מופשטת וסתומה, אלא היא חדורת לתוך שכלו והבנתו - "כי עמנו א-ל".

גבוהה אף יותר מאמונה זו היא ה'הנחה' הבסיסית אצל יהודי מאמין כי "ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול" - גם לאותם חוקי טבע שהקב"ה קבע בסדר הבריאה, אין ולא יכולים להיות עליו שום שליטה, אלא הוא (כיהודי) למעלה מהם וחזק מהם. לאמונה בדרגה זו לא מספיקה ההבנה ש"עמנו א-ל"; כאן דרושה הכרה ש"אני עשיתי", כלומר, הקב"ה הוא שקבע את חוקי הטבע, ועל כן "אני אשא, ואני אסבול ואמלט".

שלושה שלבים בחינוך

שלוש הדרגות הללו באמונה וביטחון בה', הן גם שלושת השלבים בתהליך חינוכם של ילדי ישראל - 'תינוקות של בית רבן' - בבית-הספר:

בשלב ראשון, החינוך בא לידי ביטוי ברמה של "פסוק לי פסוקיך". פסוקים בלבד. והילד הצעיר, הנמצא בראשית דרכו, מקבל מסר אחד של אמונה פשוטה ותמימה בקב"ה -

שיחת החג

"אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא". הוא עדיין לא בשגל להבין טעמים וסיבות לאמונתו, ובכל זאת כבר נושעים בליבו את יסודותיה - "אל תירא!"

בשלב שני, התינוק גדל ומתבגר וגם יריעת לימודו מתרחבת. "אני קריתי היום ובזה הפסוק עמדתי". הוא כבר קרא ושנה (גם בכוחות עצמו - "קריתי"). בשלב זה הוא כבר מסוגל ללמוד ולהבין ועל כן עתה הוא בשל לדרגה גבוהה יותר של אמונה בה' - "עצו עצה ותופר, דברו דבר ולא יקום"; כולל גם 'הורדת' האמונה לכלים של ההבנה - "כי עמנו א-ל".

בשלב שלישי של החינוך, כאשר הילד מוסיף לגדול ולהרחיב את ידיעותיו וכלי הבנתו, מלמדים אותו ומחנכים אותו על בסיס ההנחה שהקב"ה הוא בורא הטבע והשליט היחיד עליו, ולכן יהודי הדבוק בקב"ה אינו צריך להתפעל מחוקי הטבע ומגבלותיו.

שלושת השלבים האלו, של חינוך לאמונה וביטחון בה', תואמים את הסדר שבו השיבו שלושת התינוקות למרדכי כשביקש לדעת מה למדו בבית-הספר.

המבחן, מחוץ לבית-הספר

הסיבה שהמדרש טורח לציין כי פגישתו של מרדכי עם התינוקות אירעה בעת "שהיו באים מבית-הספר" היא, שדווקא באופן זה הועמד חוסנה של 'הנקודה היהודית' במבחן אמיתי.

כאשר מרדכי שמע את פסוקי האמונה מפיהם של הילדים, לא כשהם בתוך בית-הספר, אלא דווקא בצאתם ממנו - כלומר, שלא רק בהיותם בין כותלי בית-הספר-הם מקבלים חינוך לאמונה ולמסירות נפש, אלא גם בהיותם מחוץ לבית-הספר, בדרכם לבתיהם, עדיין שגורים פסוקים אללו של אמונה וביטחון על לשונם - אז ידע כי המסר הופנם וכי 'הנקודה היהודית' אכן קיימת ומאירה בשלימותה אצל עם ישראל. וגם לגבי אלה ש'הנקודה היהודית' מסתתרת אצלם מאחורי כסות - השליך מרדכי את יהבו על הילדים הצעירים ש(בשובם לבתיהם) יעוררו ויגלו אותה בליבות המבוגרים.

זהו הדיוק בלשונו של מרדכי בתשובתו לשאלת המן לפשר שמחתו - "על בשורות טובות שבישרוני". אכן לא מדובר כאן בדברי נבואה, אלא באות והוכחה לאותה אמונה מפעמת בלב עם ישראל (גם אם לעיתים היא נסתרת וחבויה). מרדכי זיהה את מצב עם ישראל וידע כי עליו לעורר ולחשוף את 'הנקודה היהודית' ואת כוח מסירות-

שיחת החג

הנפש. ואולם עד לפגישתו עם הילדים הבאים מבית-הספר, ספק היה בידו אם יצליח במשימתו הכבדה. אך לאחר שפגש בהם ושמע מפיהם את שלושת הפסוקים - ידע בביטחה כי אכן יצליח במשימתו.

זה גם פשר כעסו הגדול של המן, "מיד כעס המן הרשע ואמר אין אני שולח ידי תחילה אלא באלו התינוקות" - שכן גם הוא ראה בתינוקות הללו ביטוי (ויותר מזה, סיבה) להמשך המצב של "לא יכרע ולא ישתחוה" לפניו ולפני כל עניין אחר של 'עבודה זרה'.

"והשיב לב אבות על בנים"

ידוע מאמר רבותינו ז"ל על הפסוק "קיימו וקיבלו היהודים" - קיימו מה שקיבלו כבר". כלומר, בפורים הייתה שלימות קבלת התורה אשר החלה בכפייה ("כפה עליהם הר כגיגית") למרגלות הר סיני. וכפי שמתו תורה בהר-סיני היה יכול להתקיים רק בזכות הילדים - "בנינו עורבים אותנו", כך גם היה בימי אחשוורוש, כאשר הילדים הצעירים (דוגמת אלה שמרדכי פגש "באים מבית-הספר" וכן עשרים ושניים אלף התינוקות שקיבץ ולימד תורה), הם שעמדו במוקד התעוררותו של עם ישראל לתשובה והם שהביאו למצב שבו עם ישראל כולו שב וקיבל את התורה בקבלה גמורה.

מכאן גם הוראה נצחית לכל הדורות:

כאשר רוצים לברר את מצבו האמיתי של עם ישראל - יש לבדוק את הנעשה עם התינוקות לאחר צאתם מבית-הספר. כי כאשר הילדים סופגים לקרבם אמונה אמיתית בבית-הספר-ונושאים אותה עמם אל מחוץ לכותלי בית-הספר-ואף בבואם לבתי הוריהם, הדבר מבטיח את המשך קיום התורה בעם ישראל, ומסיר מעליו כל סוג של מורא ופחד.

כך זוכים ל"והשיב לב אבות על בנים - על-ידי בנים", ול"הנה אנוכי שולח לכם את אליהו הנביא", אשר "יאמר לבנים דרך אהבה ורצון לכו ודברו אל אבותיכם, לאחוז בדרכי המקום", ויבוא "יום ה' הגדול והנורא" - בגאולה האמיתית והשלימה על-ידי משיח צדקנו, בקרוב ממש.

(על-פי ליקוטי שיחות כרך כא, עמ' 213-206)

לע"נ אבינו סבינו וזקנינו

הרב חכם שלום בן שמשון והנה זצ"ל

נלב"ע בערב יום כיפור תשפ"א בעלות המנחה בין השמשות
מקושר בלו"נ לכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש
ותלמידו המבוקש של מו"ר חכם יעקב דברשוילי זצ"ל
אשר רבים ממנהגי יהדות גיאורגיה שבמהדורתנו קיבלנו ממנו

ת . נ . צ . ב . ה

לע"נ אמנו זקנתנו

מרת מרים בת ר' דוד ופנינה ע"ה

אשת ר' חכם שלום ז"ל ציקוושילי
נלב"ע ז' כסלו תשפ"ב

ת . נ . צ . ב . ה

**לזכות החפצים בעילום שם, לזכות משפחתם
וילדיהם, לברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם,
בריאות איתנה וכט"ס**

לעילוי נשמת

משה בן גבריאל רפאל הנולד מן תמר
דניאל בן מיכאל הנולד מן חנה דזנהשוילי
הרב חכם בן ציון רבי חכם שבתאי הנולד מן ציפורה זצ"ל
הרב החסיד ר' אליהו בן יצחק הנולד מן לאה
סוליקו תמרה בת יששכר הנולדת מן משו רחל אשת יוסף צבניאשוילי
דוד ישראל בן יוסף ותמר
דוד בן אברהם הנולד מן נטלה
חווה בת יעקב הנולדת מן פנינה אשת מיכאל
אייל סלאבין בן יצחק הנולד מן מרינה
דוד בן יעקב הנולד מן שרה
בן ציון בן שבתאי הנולד מן מרים
מרים בת חכם שבתאי הנולדת מן שרה אשת בן ציון
אברהם בן בן ציון הנולד מן מרים
מננה שמחה בת יצחק הנולדת מן מרים אשת אברהם
יעקב בן בן ציון הנולד מן מרים
שלום שליכו בן יוסף הנולד מן זילפה
לילה ציפורה בת מיכאל הנולדת מן רבקה
טומס קוז בן סמיון הנולד מן שרה
שלום משה בן גבריאל הנולד מן לובה
אומרי יונה בן שלום משה הנולד מן הצליחנא מח'וולה
יעקב בן יצחק הנולד מן רבקה
שרה בת יהושע הנולדת מן בת שבע אשת יעקב
שליכו (שלווה) בן יעקב הנולד מן שרה
שושנה שושיקו בת יעקב הנולדת מן שרה אשת בנימין
דוד בן גבריאל הנולד מן צ'אלה (שרה) פפיאשוילי
אהרון בן אליהו הנולד מן מרוסיה ממיסטוולוב
בכור בן יהושע הנולד מן תמר